
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle serie / New Series L

Ljubljana 2014

ZBORNIK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. L/2014

Izdalo in založilo / Published by

**SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA**

Uredniški odbor / Editorial Board

MATEJ KLEMENČIČ, glavni in odgovorni urednik / Editor
**JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, STANKO KOKOLE, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, SAMO ŠTEFANAC, ALENKA VODNIK**

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

**LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE**

Lektoriranje / Language Editing

JELKA JAMNIK, PHILIP BURT

Prevajalci povzetkov in sinopsisov / Translators for Summaries and Abstracts

MAJA LOVRENOV, MARIE-CLAUDE OBERTI ŽUPANČIČ

Oblikovanje in postavitev / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

GORENJSKI TISK STORITVE, D.O.O., KRANJ

Naklada / Number of Copies Printed

400 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, SCOPUS

© SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, 2015

ISSN 0351-224X

**ZBORNIK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE**

Kazalo / Contents

BRANKO VNUK

Ob devetdesetletnici Jožeta Curka 9

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

MONIKA OSVALD

Poznoantična moška portretna glava iz Emone – 15
Konstancij Klor ali Licinij?

*A Late Antique Male Portrait Head from Emona –
Constantius Chlorus or Licinius?*

ANA JENKO

Opombe k srednjeveški arhitekturi beraških redov v Kopru 47

*Notes on the Medieval Architecture of the Mendicant
Orders in Koper*

FABIEN BENUZZI

Una segnalazione per Angelo De Putti 67

Prispevek k opusu Angela De Puttija

KATRA MEKE

Slikarska zbirka Ignaca Marije grofa Attemsa 81

Ignaz Maria Count of Attems's Collection of Paintings

ENRICO LUCCHESI

Precisazioni per Nicola Grassi e Giovanni Visentin, 129
allievi di Nicolò Cassana

*Nekaj pojasnil o Nicolu Grassiju in Giovanniju Visentinu,
učencih Nicola Cassane*

IVA PASINI TRŽEC	
Zwei Gemälde aus der Sammlung Klarwill in der Strossmayer Galerie in Zagreb	147
<i>Dve slike iz Klarwilllove zbirke v Strossmayerjevi galeriji v Zagrebu</i>	
MATEJA KOS	
Raziskave zbirke slik Deželnega muzeja za Kranjsko pred prvo svetovno vojno in Amalija Hermann pl. Hermannsthal	169
<i>Research of the Painting Collection of the Provincial Museum of Carniola before WWI and Amalija Hermann von Hermannsthal</i>	
BOGO ŽUPANČIČ	
Opus arhitekta Eda Mihevca pred drugo svetovno vojno	189
<i>The Oeuvre of Architect Edo Mihevc before World War II</i>	
MATEJ ŽUPANČIČ, ALENKA ŽUPANČIČ	
Edo Mihevc in Oton Župančič: nastanek in usoda pesmi	221
Domovina je ena	
<i>Edo Mihevc et Oton Župančič: naissance et destin du poème Unique est la Patrie</i>	
GÖTZ POCHAT	
Angst in der bildenden Kunst – ein phänomenologischer Versuch	233
<i>Strah v likovni umetnosti – fenomenološki poskus</i>	

OCENE IN POROČILA / BOOK REVIEWS AND REPORTS

MONIKA OSVALD

Apoteosi. Da uomini a dei, razstava od 21. decembra 2013 do 27. aprila 2014, Hadrijanov mavzolej v Rimu 261

MOJCA JENKO

Tomislav Vignjević: Mrtvaški ples v Istri : Beram in Hrastovlje 265

ALENKA DI BATTISTA

Bogo Zupančič, Ljubljanska inženirska zbornica 1919–44 271

IN MEMORIAM

Špelca Čopič (1922–2014): in memoriam 279

JELISAVA - ŠPELCA ČOPIČ

Povojno desetletje 281

Opombe k srednjeveški arhitekturi beraških redov v Kopru

ANA JENKO

Koprška cerkev sv. Frančiška je posebej v zadnjih letih pritegnila pozornost stroke zaradi izvedbe restavratorskih del, zaradi nove namembnosti (cerkev bo služila za kulturne in protokolarne prireditve Mestne občine Koper) pa se zanjo zanima tudi laična javnost. V nadaljevanju bomo predstavili še nekaj ugotovitev o zgodovini cerkve ter vzpostavili povezavo s koprsko cerkvijo sv. Dominika.

O problemu časovne umestitve prihoda bratov sv. Frančiška v Koper je bilo že veliko napisanega; domneve o najzgodnejši dataciji vključujejo prihod sv. Antona Padovanskega v Koper leta 1229,¹ previdnejše in v literaturi pogostejše pa se opirajo na Naldinijev zapis, ki postavlja prihod frančiškanov pred leto 1260.²

¹ Anton Ljudevit MARAČIČ, *Franjevački počeci u Istri i samostan sv. Franje u Piranu, Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu. 1301–2001* (edd. France M. Dolinar, Marjan Vogrin), Ljubljana 2001, p. 24; Anton Ljudevit MARAČIČ, *Franjevci konventualci u Istri. U povodu 750. obljetnice smrti Bl. Otona iz Pule*, Pazin 1992, p. 11, pojasnjuje, da je Anton Padovanski potovanje po severnoitalijanskih mestih v vlogi provinciala za frančiškansko provinco Lombardijo iz Gorice in Trsta nadaljeval tudi v nekatera druga obmorska mesta na severu Jadrana, med drugimi v Koper in Poreč, da bi pridobil nove pristaše frančiškanskega načina življenja. Marijan ŽUGAJ, *I conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500*, Roma 1989, p. 118, postavlja začetke koprške frančiškanske skupnosti ravno v leto 1229, soroden mu je Gedeone PUSTERLA, *I rettori di Egida, Giustinopoli, Capo d'Istria. Cronologie elenchi, genealogie, note ed appendice*, Capodistria 1891, pp. 22–23 (z letnico 1230).

² Paolo NALDINI, *Corografia ecclesiastica o' sia Descrittione della citta, e della diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d' Istria*, Venezia 1700, p. 186: »Ansiosi questi d'accendere anco nell'Istria il santo fuoco del Divino Amore, di cui per opera del loro stigmatizzato Patriarca, già nauvampava il rimanente dell'Italia, anzi del Mondo Christiano; prima del mille duecento sessanta drizzarono a' questo Capo della Provincia il cuore, e il piede«. Francesco SEMI, *Capris Iustinopolis Capodistria. La storia, la cultura e l'arte*, Trieste 1975, p. 135, navaja, da so bili frančiškani leta 1260 že v Kopru. Veliko piscev je Naldinija očitno razumelo narobe, saj navajajo leto 1260 kot čas, ko so frančiškani prispeli v Koper, npr. Domenico VENTURINI, *Guida storica di Capodistria*, Capodistria 1906, p. 81; Jože MLINARIČ, *Cerkev na Slovenskem v srednjem veku, Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ed. Metod Benedik), Celje 1991, p. 81; Enrico LUCCHESI, *Ex chiesa di San Francesco, Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento* (edd. Giuseppe Pavanetto, Maria Walcher), Trieste 1999, p. 82, cat. 107; Vittorio LUGLIO, *L'antico vescovado giustinopolitano. Tredici secoli di storia attraverso i vescovi e le chiese dell'antica diocesi di Capodistria*, Trieste 2000, p. 49; Metod BENEDIK, *Redovništvo v Primorju, Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije*, V/1–3 (Mlinaričev zbornik. I), 2005, p. 138.

Zgodnejša datacija se navezuje tudi na pričevanja o obstoju t. i. starejšega samostana sv. Frančiška (*convento S. Francesco Vecchio*), ki naj bi bil porušen leta 1266.³ Vendar Naldini poroča, da je takratni koprski škof Konrad dodelil frančiškanski skupnosti majhno cerkvico na območju v lasti škofije, imenovanem Caprile.⁴ Če ta podatek drži, bi se to moralo zgoditi po letu 1245, ko je Konrad nastopil funkcijo koprskega škofa,⁵ vendar se Sartori z Naldinijem ne strinja v celoti in postavlja prihod frančiškanov v čas Konradovega predhodnika, škofa Absaloma⁶, oziroma za časa življenja sv. Antona Padovanskega, ki je botroval nastanku še nekaterih drugih frančiškanskih skupnosti na širšem območju.⁷ Sartori je tudi uspešno razrešil diskusijo o tem, kje je bilo prvotno domovanje frančiškanov: bilo je torej res na kraju Caprile in ne v nekem nižje ležečem predelu v mestu.⁸

Najpomembnejša od treh približno sočasnih listin glede koprskih frančiškanov koprskega škofa Konrada je datirana 3. januarja 1265 in prinaša več pomembnih informacij.⁹ Še posebej zanimiv je dispozicijski del listine, v katerem škof minoritom dovoljuje, da porušijo cerkev, ki je tedaj stala tam in je bila zgrajena v čast sv. Fran-

³ Antonio SARTORI, *Archivio Sartori. Documenti di storia e arte francescana. II/1. La provincia dei frati minori conventuali* (ed. Giovanni Luisetto), Padova 1983, p. 397. Rušenje omenja tudi Giuseppe CUSCITO, *L'insediamento francescano in Istria. Lineamenti storiografici, Beato Monaldo da Giustinopoli. 1210–1280 ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito*, Trieste 1982, p. 33. MARAČIĆ 2001, cit. n. 1, pp. 26–27, navaja, da je bilo poslopje v slabem stanju, že ruševina.

⁴ NALDINI 1700, cit. n. 2, p. 186: »onde da Corrado Vescovo di Santo zelo benignamente accolti si ricoverarono appresso d'una piccola Chiesa di ragione Episcopale, situata nel luogo detto il Caprile«.

⁵ Francesco BABUDRI, *Cronologia dei vescovi di Capodistria*, Trieste 1909, p. 23.

⁶ Na upodobitvi škofa Absaloma iz prve polovice 14. stoletja, ki je danes hranjena v koprski škofijski palači, je zapisana latinska verzija imena škofa, *ABSALON*, italijanska različica pa je *Assalone*; cf. Blaženi Absalom, *Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije* (ed. Samo Štefanac), Koper 2000, pp. 243–245, cat. 59.

⁷ SARTORI 1983, cit. n. 3, pp. 397, 400.

⁸ *Ibid.*, pp. 397–398; nasprotno SEMI 1975, cit. n. 2, p. 132, ob sklicevanju na vire navaja, da so bratje najprej imeli na razpolago ozemlje nekje drugje v Kopru, in ker se tam niso mogli ustaliti, so se preselili na višjo točko v mestu, ki so jo od oblasti dobili v letih 1265–1266. Do problema je prišlo zaradi pisma Klementa IV. koprskemu škofu, v katerem je zapisano: »*Tu pie considerans, quod ipsi in loco, in quo hactenus permanebant, non poterant commode commorari, eis transferendi se ad locum alium eis congruum Caprile vulgariter appellatum, quem cives Justinopolitani contulerunt eisdem intuitu pietatis liberaliter concessisti licentiam, et primarium ad hoc lapidem tribuisti*«; za celotno transkripcijo dokumenta cf. Pietro KANDLER, *Codice Diplomatico Istriano. Volume secondo. Anni 1200–1299*, Trieste 1986, p. 566, cat. 343. Sartori je uspešno pokazal, da do premestitve na drug prostor znotraj mesta ni prišlo, temveč da gre le za napačno razumevanje poteka dogodkov.

⁹ KANDLER 1986, cit. n. 8, p. 558, cat. 336.

čiška.¹⁰ O obstoju predhodne cerkve sv. Frančiška govori tudi Sartori; *convento San Francesco Vecchio* je bil porušen leta 1266, torej eno leto po izdaji dovoljenja za rušenje v Konradovi listini. Naldinijeva navedba o dodeljeni cerkvi ostaja nepreverljiva.

Ob koncu dispozicijskega dela listine škof še dodaja, naj obe cerkvi, ki sta bili zgrajeni v čast sv. Frančiška, združijo v eno, torej tisto, ki je že stala in jo lahko minoriti z njegovim dovoljenjem porušijo, ter nastajajočo cerkev.¹¹ To potrdi Naldinijeva navedbo, da je nova cerkev nastala iz dveh cerkva, prve dokončane, druge pa komaj začete.¹² Združitev obeh cerkva je bila zagotovo izpeljana v smislu ohranitve in nadaljevanja patrocinija.

Cerkev se nam v tlorisni zasnovi kaže kot dolg, širok in enovit ladijski prostor, ki je bil na vzhodni strani zaključen s pravokotnim in izstopajočim korom, ob katerega sta bili prislonjeni dve manjši, prav tako pravokotni stranski kapeli, od katerih je danes ohranjena zgolj južna, severna pa je bila nedavno rekonstruirana.

Pri restavratorsko-konzervatorskih delih se je pojavilo tudi vprašanje stavbne zgodovine cerkve, saj bi ugotovitve lahko olajšale nadaljnja obnovitvena dela na poslopu in pojasnile nekatere najdbe v stavbnem plašču. Pregled arhivskega gradiva je ponudil nekaj novih informacij.

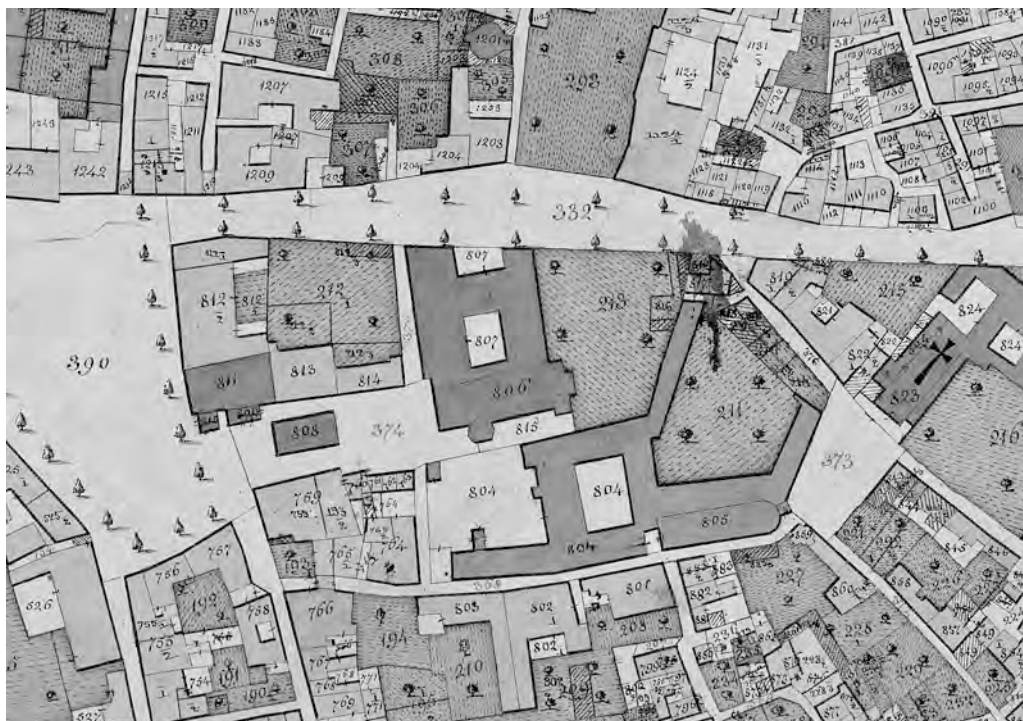
V primerjavi s prvotnim tlorisom cerkve je bila največja razlika odsotnost severne korne kapele in poligonalne kapele Marije Magdalene ob južni ladijski strani. Po nekaterih mnenjih naj bi slednja celo predstavljala nekdanji korni zaključek predhodne cerkve na tem mestu, vendar se strinjam z Mijo Oter Gorenčič, da to ni mogoče zaradi usmeritve kapele na jug, tako da bi bil vhod v cerkev s severne strani, in zaradi oblike kapele.¹³ Obe omenjeni kapeli sta jasno razvidni na franciscejskem katastru za Primorsko iz leta 1819 (sl. 1), prav tako pa zasledimo v pogodbi z

¹⁰ »nos autoritate nostra licentiam eisdem damus violandi, et destruendi Ecclesiam, que in loco, ubi nunc habitant, in honorem B. Francisci fuerat fabricata«. (ibid.) Tudi Luigi PARENTIN, *Il francescanesimo a Trieste e in Istria nel corso dei secoli*, Trieste 1982, p. 67, navaja, da je jasno, da so bili pred izgradnjo samostana v Kopru, kjer so tudi imeli svojo majhno cerkvico, posvečeno sv. Frančišku.

¹¹ »ut dictae Ecclesiae, quae ambae in honorem B. Francisci fundatae fuerunt, uniantur in una.« KANDLER 1986, cit. n. 8, p. 558, cat. 336.

¹² NALDINI 1700, cit. n. 2, p. 190: »e però delle due Chiese nel loro genere buone, perche l'una compito, e l'altra almeno incoata, risaltò un ben degno complesso.« Cf. tudi Jože CURK – Polona VIDMAR – Sašo RADANOVIČ, *Samostani na Slovenskem. Do leta 1780*, Maribor 2008, p. 113, kjer piše, da so novo cerkev uravnavali po izročilu stare; Stane BERNIK, *Organizem slovenskih obmorskih mest. Koper, Izola, Piran*, Ljubljana 1968, p. 81, navaja, da je nova cerkev nastala, opirajoč se na izročilo starejše, ki je že stala na tem mestu.

¹³ Mija OTER GORENČIČ, Srednjeveška stavbna dediščina benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris v slovenski Istri, *Annales. Analizirane istrske in mediteranske študije*, XXII/2, 2012, p. 565, n. 35.



1. Franciscejski kataster za Primorsko, 1819, izsek s cerkvijo sv. Frančiška. Trst, Archivio di Stato di Trieste / Franciscan cadastre for Primorska, 1819, a section with the Church of St. Francis of Assisi. Trieste, Archivio di Stato di Trieste.

dne 26. junija 1833, s katero je občina dobila cerkev v uporabo, da ima štiri kapele. Poligonalna oblika kapele ob južni stranici in severna korna kapela sta jasno razvidni tudi na katastrskem načrtu iz leta 1874.¹⁴

Vendar fotografiji z Istrske deželne razstave, ki je potekala v Kopru leta 1910 in je za enega od mnogih razstavnih prostorov uporabila tudi poslopje cerkve (sl. 2), razkrijeta, da severna kapela ne stoji več v svoji prvotni podobi (sl. 3). Zemljevid zamišljenega poteka ogleda razstave¹⁵ prav tako predvideva vstop v cerkev skozi veliko okensko odprtino v srednji korni kapeli, medtem ko je vhod na pročelju cerkve zaprt; to prikazuje tudi prej omenjena fotografija razstave.

¹⁴ SI PAK KP 12, t. e. 100, a. e. 149; SI PAK KP 6, a. e. 25; glej tudi Zdenka BONIN, Pokopavanje v samostanski cerkvi manjših bratov konventualcev sv. Frančiška v Kopru med leti 1719 in 1806 ter razpustitev samostana, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, XXVII/1, 2004, p. 119.

¹⁵ *Piano di situazione della Prima esposizione provinciale istriana*. SI PAK 340, a. e. 48; v cerkvi sv. Frančiška je bil del razstave s področja kmetijstva.



2. Notranjost cerkve sv. Frančiška v času Istrske deželne razstave. Trst, Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste, neg. 3020 /

The interior of the former Church of St. Francis of Assisi at the time of the Istrian Provincial Exhibition. Trieste, Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste, neg. 3020

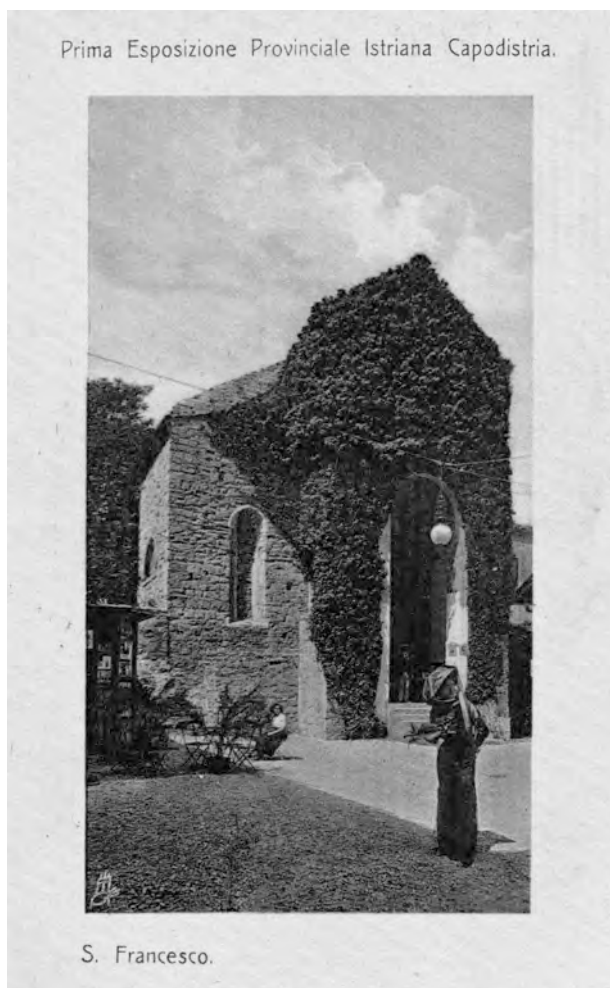
Na vprašanje, kaj je takrat ostalo od severne kapele in če je objekt na fotografiji poleg cerkve še vedno severna kapela (zgolj s spremenjenimi gabariti), odgovorita dve skici, datirani v italijansko obdobje. Gre za skici cerkve kot telovadnice, torej ju lahko datiramo v leta pred drugo svetovno vojno, ko je cerkev dobila to funkcijo.¹⁶ Na obeh je severna kapela izrisana, pomembnejša pa je skica s priloženimi merami (sl. 4), saj se velikost severne kapele ujema z velikostjo južne. V severni kapeli je nakazana tudi drugačna okenska odprtina kakor v južni, kar se sklada s fotografijo iz leta 1910, in tudi prehoda iz severne in južne kapele v ladijski prostor se med sabo razlikujeta. Tudi na načrtu Kopra iz leta 1936¹⁷ je tloris severne kapele še jasno razločen, vendar očitno takrat že ni več obstajala v svoji prvotni

¹⁶ Mojca GUČEK, Samostanski kompleks in cerkev sv. Frančiška od nastanka do današnjih dni, *50 let Gimnazije Koper. 1945–1955. Zbornik ob 50-letnici obnove slovenskega šolstva v Slovenski Istri* (ed. Jože Hočevar), Koper 1995, p. 36.

¹⁷ *Pianta della città di Capodistria*. SI PAK KP 340, a. e. 25.

3. Razglednica z Deželne istrske razstave v Kopru, vhod v razstavni prostor v nekdanji cerkvi sv. Frančiška skozi kor, 1910.

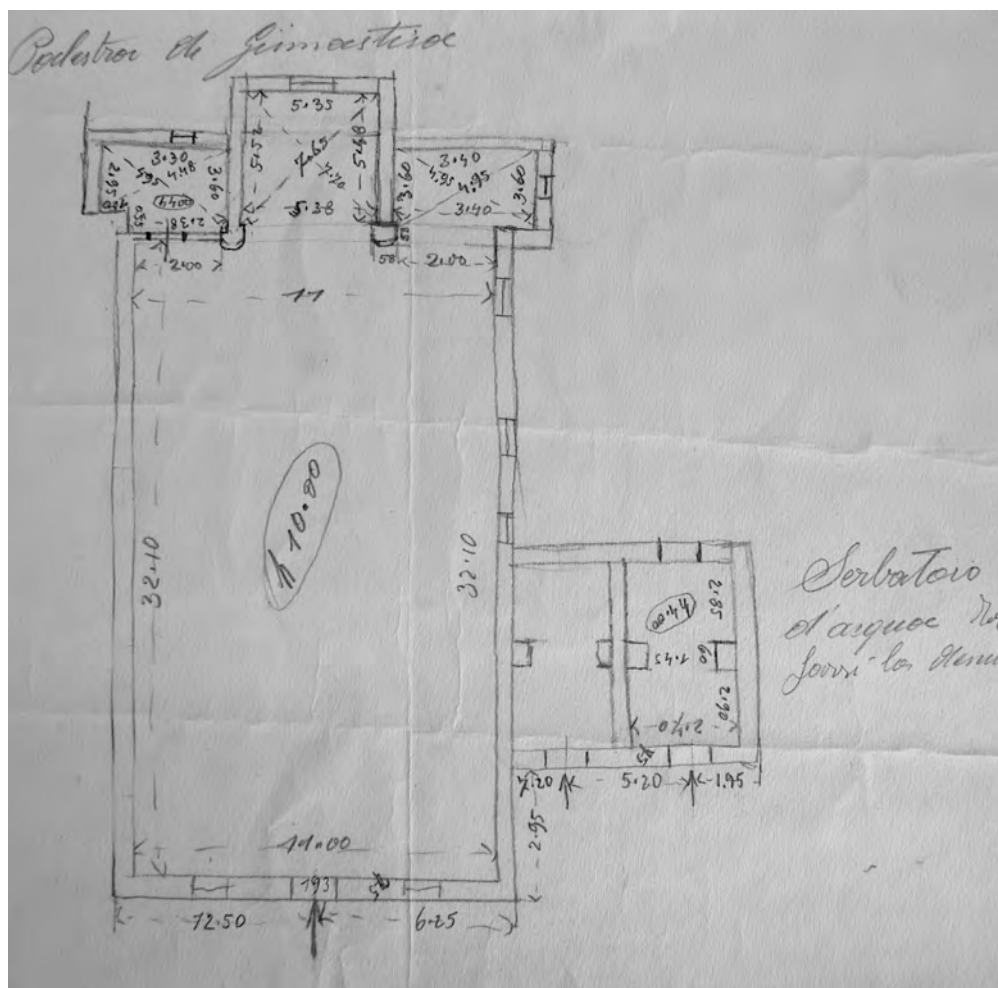
Koper, Pokrajinski muzej / A postcard from the Istrian Provincial Exhibition in Koper, entrance to the exhibition space in the former Church of St. Francis of Assisi through the choir, 1910. Koper, Regional Museum



podobi. Spremembo lahko pojasnimo s pismom, ki ga je leta 1938 iz Kopra prejel Antonio Sartori; zapisano je, da je cerkev v dobrem stanju, vendar da je bila streha prezbitarija, ki je od osrednjega dela ladje ločen s tremi gotskimi arkadami, poškodovana zaradi požara in nato kmalu popravljena.¹⁸

Žal do sedaj ni bil najden noben fotografski dokaz, ki bi pojasnil zamenjavo dveh prvotnih gotških oken v osrednji korni kapeli. O višini slednjih nam priča-

¹⁸ SARTORI 1983, cit. n. 3, p. 402: »La Chiesa di S. Francesco è attulmente adibita a palestra ginnastica. È in buono stato. In particolare l'unica navata conserva ancora i tre grandi affreschi del soffitto piatto, il pavimento è completamente rifatto in dogherelle di faggio, il presbiterio, separato da tre arcate gotiche ha il tetto rifatto dopo il crollo della volta. Il convento ha sofferto di più dopo la soppressione della Scuola Magistrale e l'entrata della locale guarnigione; un incendio ha fatto precipitare il tetto e in pavimenti dell'ala verso est; ma recentemente il tetto almeno, e le imposte furono accuratamnete ripari.«



4. Skica nekdanje cerkve sv. Frančiška kot telovadnice, medvojno obdobje.
Koper, Pokrajinski arhiv, SI PAK KP 6, a.e. 39 /
A sketch of the former Church of St. Francis of Assisi as a gym, interwar period.
Koper, Regional Archives, SI PAK KP 6, a.e. 39

jo ohranjene špalete, za lažjo predstavo o njunem prvotnem izgledu pa si lahko pomagamo s primerjavo z okni v koru puljske frančiškanske cerkve. Veliko okno je bilo na njuno mesto postavljeno najkasneje leta 1910, vendar najverjetneje že v 19. stoletju.¹⁹

¹⁹ Za problematiko prenove glej Samo ŠTEFANAC, Nekaj strokovnih izhodišč za prenovo minorit-ske cerkve v Kopru, *Bilten Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva*, 22–23, 2013 (dostopno v elektronski obliki: [http://http://www.suzd.si/bilten/arhiv/bilten-suzd-22-23-2013](http://www.suzd.si/bilten/arhiv/bilten-suzd-22-23-2013)), s. p.

Luneta s podobo Marije z detetom med sv. Frančiškom in sv. Petrom

Luneta (sl. 5), ki je v Pokrajinskem muzeju Koper in je v starejših katalogih koprskega muzeja označena kot luneta iz servitskega samostana,²⁰ ustanovljenega leta 1453 oziroma 1454,²¹ že kar nekaj časa vzbuja vprašanje glede prvotnega nahajališča, saj jo večina strokovnjakov pripisuje cerkvi sv. Frančiška. Luneta je nastala v tretji četrtini 14. stoletja in sodi v krog delavnice Andriola de Santija, ki je izdelal podobno luneto glavnega portala frančiškanske cerkve San Lorenzo v Vicenzi.²² Približno istočasno, v drugi polovici 14. stoletja, sta nastali v samostanu še dve upodobitvi sv. Frančiška, danes sta žal obe izgubljeni. Prva je bila velika votivna kompozicija, ki je bila odkrita že pred vojno, o čemer priča fotografsko gradivo iz leta 1940,²³ vendar ko je bila v petdesetih letih prejšnjega stoletja sneta in prepeljana v Ljubljano na restavratorska dela,²⁴ se je za njo izgubila vsaka sled. Tudi druga upodobitev svetnika je danes izgubljena, ohranjena pa je zgolj v Semijevi

²⁰ *Guida-Ricordo del museo civico di storia e d'arte di Capodistria*, Capodistria 1926, pp. 7–8, sicer identificira svetnika poleg Marije kot sv. Petra in sv. Antona.

²¹ Za bibliografijo o ustanovitvi samostana in njegovem nadaljnjem razvoju glej Zdenka BONIN, *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*, Koper 2011, pp. 311–312, in Mija OTER GORENČIČ, Srednjeveška stavbna dediščina avguštink, observantov, tretjerednikov in servitov v slovenski Istri, *Annales. Analizi za istrske in mediteranske študije*, XXIII/1, 2013, pp. 41–42; za objave dokumentov, ki se tičejo zgodovine samostanske skupnosti, glej *I servi di Maria in Istria* (edd. Sergio M. Pachera, Tiberio M. Vescia), Trieste 2005, pp. 37 ss.

²² Za slogovno umestitev glej Wolfgang WOLTERS, *La scultura veneziana gotica (1300–1460). Volume primo. Testo e catalogo*, Venezia 1976, p. 183, cat. 60, ter Guido TIGLER, Portalna luneta s podobo Marije z detetom med donatorjema in njunima zavetnikoma, *Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije* (ed. Samo Štefanac), Koper 2000, pp. 173–75, cat. 30. Szilárd PAPP, Un Cristo attribuito ad Andriolo de Santi nello Szépművészeti Múzeum di Budapest, *Arte Veneta*, LXIX, 2012, p. 17, v svojem prispevku poudari, da je ne moremo povezati z roko Andriola de Santija prav nobenega od izdelkov, ki so mu sicer pripisani, saj gre pri primerih, pri katerih imamo njegovo sodelovanje tudi arhivsko izpričano, za večja dela, pri katerih je vsekakor sodelovala tudi njegova delavnica, vendar pa je timpanon v Vicenzi najverjetneje res njegovo delo, saj je bil vodja delavnice. Pred kratkim je tej problematiki pozornost posvetila tudi Mija Oter Gorenčič (OTER GORENČIČ 2013, cit. n. 21, pp. 47–48), ki na podlagi primerjav z že omenjeno luneto v Vicenzi povezuje luneto s koprskim Sv. Frančiškom; glej tudi n. 52 za natančno predstavitev te problematike v literaturi.

²³ Posnetka št. 6066 in št. 6067 (Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino).

²⁴ Milan ŽELEZNIK, Konservatorska poročila za leta 1955–57. Koper, *Varstvo spomenikov*, VI, 1955–57, pp. 81–82, pojasnjuje, da je bila freska sneta zaradi pomembnosti in zaradi fragmentarne ohranjenosti. Med raziskavami so ugotovili, da je pod fresko še ena poslikana plast, zato so se odločili za odstranitev obeh plasti poslikave. Kakor izvemo iz Milan ŽELEZNIK, Konservatorska poročila. Koper, *Varstvo spomenikov*, VII, 1958–59, p. 164, je spodnja plast poslikave predstavljala skico za prizor na zgornjem sloju. Barvna plast zgornje poslikave je bila sneta, prenesena na platno in montirana na okvir, spodnja plast pa je takrat še čakala na obdelavo.



5. Krog Andriola de Santija, Marija z detetom med sv. Frančiškom in sv. Petrom ter donatorjema, tretja četrtina 14. st. Koper, Pokrajinski muzej / The circle of Andriolo de Santi, Madonna with child between St. Francis and St. Peter and two donors, the third quarter of the 14th century, Koper, Regional Museum

fotografski dokumentaciji;²⁵ v luneti je bil upodobljen sv. Frančišek s sv. Antonom in Marijo z detetom.

Poleg tega, da v prid umestitve obravnavane lunete na nekdanji vhodni portal v cerkev sv. Frančiška najbolj govori sama prisotnost istoimenskega svetnika, poskusimo razložiti prisotnost sv. Petra. Lugliev mikavni podatek, da je bila cerkev, ki naj bi jo frančiškanom dodelil takratni koprski škof Konrad, posvečena sv. Petru,²⁶ je žal nepreverljiv. Tudi nobeden od oltarjev, ki jih Agostino Valier omenja v svojem vizitacijskem poročilu iz leta 1579, ni pripadal sv. Petru,²⁷ pa tudi Pusterla v

²⁵ SEMI 1975, cit. n. 2, p. 396.

²⁶ LUGLIO 2000, cit. n. 2, p. 49.

²⁷ Ana LAVRIČ, *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579 = Istriae visitatio apostolica 1579 visitatio iustinopolitana Augustini Valerii*, Ljubljana 1986, pp. 70–72: Valier je v cerkvi naštel devet oltarjev – enega glavnega in osem stranskih: oltar sv. Antonija, oltar sv. Lucije, oltar sv. Marije, oltar sv. Magdalene, oltar sv. Sebastijana, oltar sv. Bernarda, oltar svete Pobožnosti ter oltar Janeza Krstnika.

svoji knjigi s konca 19. stoletja nekdanji samostan postavi v mestno četrt, posvečeno Vsem svetim (Ognissanti).²⁸ Vendar je iz grafične ponazoritve sheme notranjega in zunanjega mestnega obzidja, ki je že obstajalo za časa izgradnje cerkve, razvidno, da so se v bližini cerkve nahajala vrata sv. Petra na notranjem obzidju (s pripadajočo cerkvico sv. Štefana, ki je bil zato tudi zaščitnik tega dela mestnega jedra), ki so jim ustrezala tudi vrata sv. Petra na zunanjem obzidju.²⁹ Pusterla ob opisu tega mestnega predela, ki je torej stal v bližini frančiškanskega samostana, omenja tudi cerkev sv. Petra, ki je bila kasneje porušena.³⁰ Dodajmo še pogodbo o prodaji zemljišča ob vratih sv. Petra iz leta 1268, v katero so vključeni tudi koprski frančiškani; zemljišče, ki je predmet pogodbe, je mejilo na ozemlje samostana.³¹ Prisotnost patrocinija sv. Petra v bližini samostanske skupnosti oziroma v tistem predelu mesta je dodaten razlog za njegovo upodobitev na portalni luneti poleg zaščitnika samostana.

Navedbo v muzejskem katalogu o provenienci lunete bi bilo mogoče razumeti, če so po namestitvi baročnega portala na pročelje cerkve v 18. stoletju luneto vzdali v prostore servitskega samostana, nato pa je od tam prišla v prostore muzeja. Vendar se postavi vprašanje, zakaj niso lunete raje premestili na drugo lokacijo v samostanskem kompleksu sv. Frančiška, hkrati pa luneta sploh ni omenjena v zelo natančnem in podrobnem inventarju servitskega samostana in obeh cerkva iz leta 1787, ki ga je pri tej problematiki prav tako treba konzultirati.³² Omembo takšnega spomenika bi nedvomno pričakovali, saj se avtor pri svojem opisu posveča tudi manj pomembnim predmetom in stavbnemu okrasju, zato lahko na podlagi njegovega besedila trdimo, da lunete takrat ni bilo v poslopju servitskega samostana. Kakor da dejstvo, da je bil servitski samostan ustanovljen šele januarja leta 1453, torej več kot pol stoletja po slogovni dataciji lunete, ne zadošča.

²⁸ PUSTERLA 1891, cit. n. 1, 55.

²⁹ Darko LIKAR, Arhitektura in razvoj obeh koprskih obzidij, *Annales. Analiz za istrske in mediteranske študije*, XIX/2, 2009, p. 317, fig. 1.

³⁰ PUSTERLA 1891, cit. n. 1, p. 54.

³¹ SARTORI 1983, cit. n. 3, p. 399.

³² Ob ukinitvi celotne province je ekonom pater Angelo Visintini leta 1787 natančno popisal samostanski kompleks z obema cerkvama. Za objavo popisa glej *I servi di Maria* 2005, cit. n. 21, pp. 53–61.

Istrski tlorisni tip in cerkev sv. Dominika

Najbolj distinktiven element tlorisa cerkve sv. Frančiška je širina kornega zaključka, saj kapele presegajo širino ladje in zaradi takšnega spomina na transept Samo Štefanac koprsko cerkev umešča med cerkev sv. Katarine v Pisi, ki ohranja spomin na transept z razširitvijo ladijskega dela tik pred tremi kornimi kapelami, in cerkev sv. Frančiška v Cortoni, ki kaže popolno eliminacijo transepta, saj je korni zaključek enake širine kot ladja. Tako predstavlja cerkev v Kopru pomembno stopnjo v razvoju in Štefanac takšen tlorisni tip imenuje »istrski tip«, saj ga poleg koprskega primera srečamo samo še v dveh istrskih mestih, Pulju in Piranu.³³

Vendar lahko k tem trem primerom dodamo še eno cerkev v Kopru, cerkev sv. Dominika, ki je pripadala dominikanskemu samostanu na območju današnjega Muzejskega trga. Tloris cerkve, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Koper (sl. 6) in je bil kasneje datiran med leti 1685 in 1712, nam kaže točno tak istrski tip arhitekture uboštenih redov s kornim zaključkom, ki je širši od glavne ladje. Ob tem se takoj pojavi vprašanje datacije izgradnje cerkve s takšnim tlorisom, saj je koprška frančiškanska cerkev bržkone najstarejša med tremi do sedaj znanimi; puljska je bila najverjetneje zgrajena proti koncu šestdesetih let 13. stoletja,³⁴ piranska pa med letoma 1301 in 1318.³⁵

Po Naldinijevem pričevanju naj bi bili dominikanci najstarejši koprski samostanski red, ustanovitev koprške dominikanske skupnosti pa je Naldini postavil v leto 1217 ali 1220,³⁶ vendar je po Alisijevem mnenju to zgolj lokalna tradicija, saj prihod dominikancev ni izpričan v dokumentih.³⁷ Cerkev je bila ob napadu Genovežanov leta 1380 požgana in porušena. Do okoli leta 1400 so zgradili novo cerkev,

³³ ŠTEFANAC 2013, cit. n. 19, s. p.; eden prvih, ki je opozoril na podobnost med koprsko in puljsko frančiškansko cerkvijo, je bil Francesco SEMI, *L'arte in Istria*, Pula 1937, p. 109. Cf. tudi Mojca GUČEK – Samo ŠTEFANAC, Koper (Capodistria). Nekd. frančiškanska c. Sv. Frančiška, *Gotika v Sloveniji* (Ljubljana, Narodna galerija, 1. 6.–1. 10. 1995, ed. Janez Höfler), Ljubljana 1995, p. 49, cat. 7.

³⁴ Glej Attilio KRIZMANIČ, Sviluppo architettonico del complesso francescano a Pola, *Hortus artium medievalium*, VII, 2001, pp. 77–100; za primerjavo kiparskega okrasa stavbnih členov s koprskim Sv. Frančiškom glej Mija OTER GORENČIČ, *Deformis formositas ac formosa deformitas. Samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji*, Ljubljana 2009, pp. 89–96.

³⁵ Marko VUK, Oris stavbne zgodovine cerkve sv. Frančiška in minoritskega samostana v Piranu, *Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu. 1301–2001* (edd. France M. Dolinar, Marjan Vogrin), Ljubljana 2001, pp. 85–106.

³⁶ NALDINI 1700, cit. n. 2, pp. 169–170, tudi dodaja, da se je tedanji koprski škof Absalom, ki je po uveljavljeni kronologiji prevzel škofovsko mitro leta 1220, zelo zavzemal za ustanovitev dominikanskega samostana v Kopru, cf. BABUDRI 1909, cit. n. 5, p. 21; letnico 1220 navaja tudi PUSTERLA 1891, cit. n. 1, p. 22, najverjetneje po Naldiniju.

³⁷ Antonio ALISI, Chiesa e convento di S. Domenico di Capodistria, *Memorie domenicane*, LIV, 1937, p. 16.

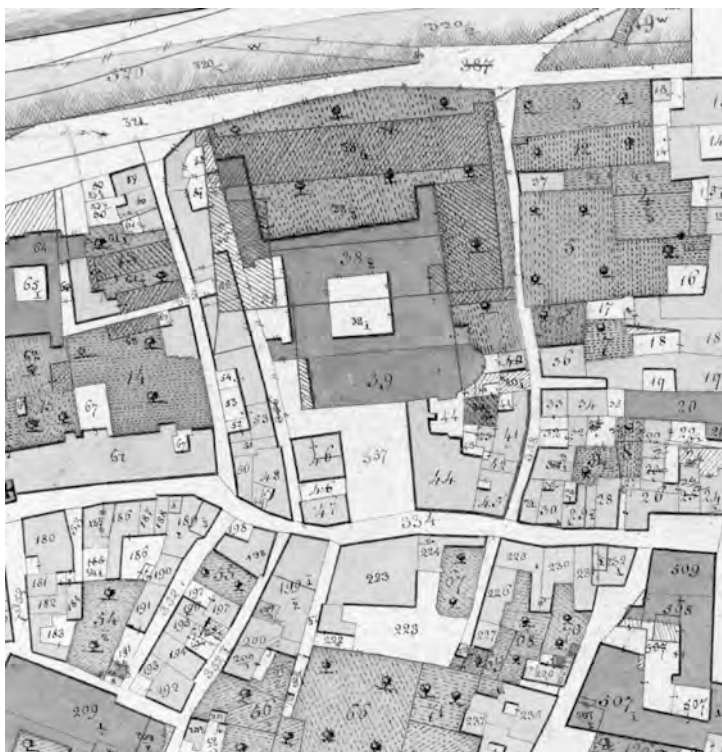


6. Tloris cerkve sv. Dominika, 1685–1712. Koper, Pokrajinski arhiv, SI PAK KP 6, t.e. 22, a.e. 1276 / Floor plan of the Church of St. Dominic, 1685–1712. Koper, Regional Archives, SI PAK KP 6, t.e. 22, a.e. 1276

letnica *ante quem* je napisna plošča, ki je bila postavljena na cerkveno pročelje in je datirala posvetitev nove cerkve v leto 1401.³⁸ Zelo pomemben je Naldinijev opis cerkve, ki se sklada s tlorisom, ohranjenim v koprskem arhivu; cerkev opiše kot eno največjih in najlepših v mestu poleg stolnice. Bila je enoladijska z veliko, dolgo in proporcionalno visoko ladjo s tremi pravokotnimi kapelami, od katerih je bila sredinska večja in je imela oltar za opravljanje dnevnih maš, stranski pa sta bili posvečeni sv. Dominiku ter bl. Serafini Sienski.³⁹ Pomembna je Naldinijeva omemba, da so novo cerkev zgradili na temeljih stare, vendar moramo ostati zadržani glede odnosa dominikanske cerkve z drugimi cerkvami istrskega tlorisnega tipa, saj ne poznamo nobenih dokumentov, ki bi nam dali več informacij glede časa izgradnje v 13. stoletju. Omenili smo že, da obstajajo razna izročila o prihodu dominikan-

³⁸ NALDINI 1700, cit. n. 2, p. 174, je v svojem delu objavil prepis besedila z napisne plošče.

³⁹ Ibid.; LAVRIČ 1986, cit. n. 27, p. 71, med naštetimi oltarji oltar Serafe Sienske ni omenjen.



7. Franciscejski kataster za Primorsko, 1819, izsek s cerkvijo sv. Dominika.
Trst. Archivio di Stato di Trieste /
Franciscan cadastre for Primorska, 1819, a section with the Church
of St. Dominic. Trieste. Archivio di Stato di Trieste

cev v Koper, vendar so prav takšna tudi izročila o prihodu frančiškanov in torej ne dajejo nobene opore pri dataciji cerkve; prav mogoče je, da sta cerkvi približno sočasni, in tudi na franciscejskem katastru sta videti podobne velikosti.

Bratje so se v 17. stoletju odločili za novo, baročno opremo cerkve, ki jo Naldini tudi omenja, vendar je njegov opis najpomembnejši zato, ker nam prikaže stanje pred predelavo kornega zaključka v 18. stoletju. Do tega je prišlo leta 1725, ko je bratovščina sv. Antona Opata⁴⁰ namenila denar za gradnjo novega, večjega in bolj trdno zgrajenega kora, saj je bil tedanji že dotrajan.⁴¹

⁴⁰ Bratovščina sv. Antona Opata je imela v dominikanski cerkvi svoj oltar in privilegij pokopov članov bratovščine; za izčrpno poročilo o delovanju bratovščine in za njene statute cf. BONIN 2011, cit. n. 21, pp. 131–180.

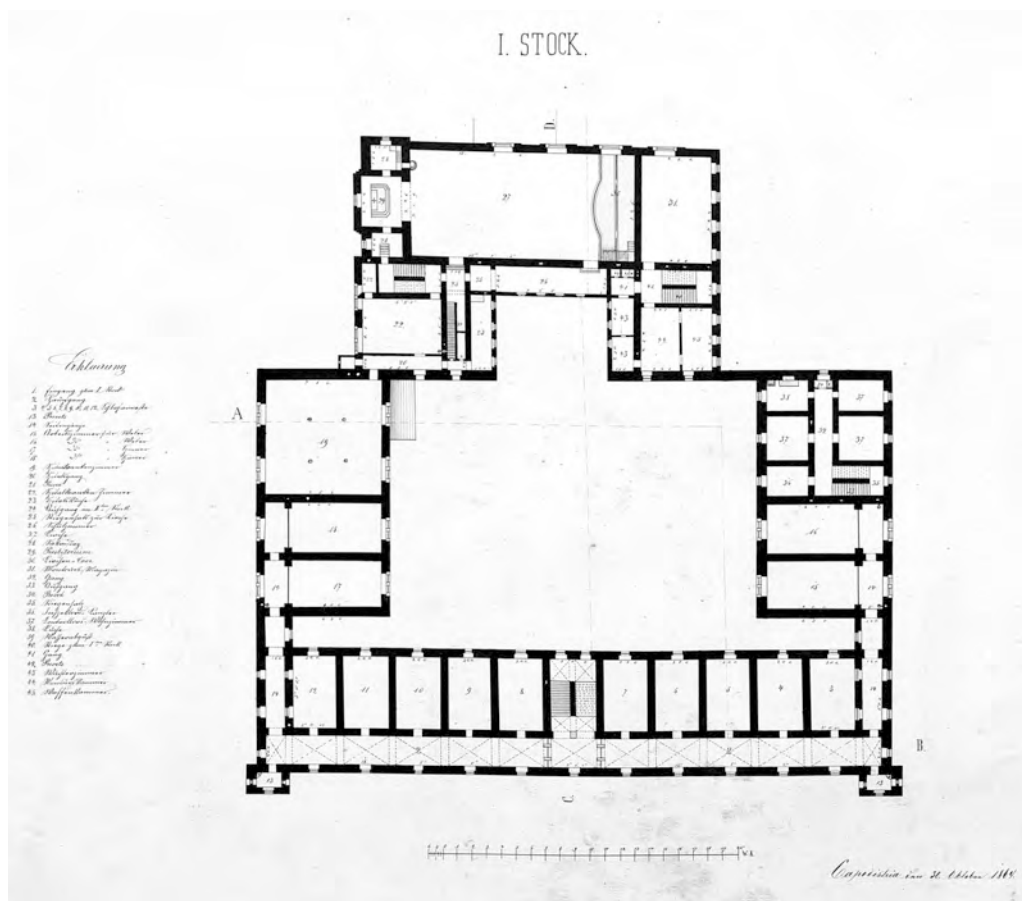
⁴¹ ALISI 1937, cit. n. 37, p. 18, govori o vsoti v vrednosti 100 ducatov, BONIN 2011, cit. n. 21, p. 173, pa z navajanjem arhivskega gradiva omenja vsoto v višini 600 lir, ki jo je bratovščina izročila priorju Paulu Mezzanelliju, glej tudi SI PAK KP 6, a. e. 1450.



8. Nekdanja cerkev sv. Dominika znotraj kompleksa koprskih zaporov, medvojno obdobje. Koper, Pokrajinski muzej / Former Church of St. Dominic within the complex of Koper prisons, interwar period. Koper, Regional museum

Sprememba v tlorisu se odraža tudi na franciscejskem katastru iz leta 1819, iz katerega je razvidna predelava kornega zaključka, ki na nekaterih delih spominja na poskus apside, hkrati pa je na južni stranici še viden obris izstopajoče stranske korne kapele (sl. 7). S takšnim potekom dogodkov se sklada tudi datacija tlorisa iz koprskega arhiva, saj so očitno z njim želeli zajeti stanje pred prenovo. Vendar fotografsko gradivo iz obdobja med obema vojnama (sl. 8), ko so na območju dominikanskega in sosednjega glagoljaškega samostana stali zapori, prikazuje drugačno stanje kot franciscejski kataster; očitno do izvedbe zadane obnove v 18. stoletju ni prišlo, saj sta izstopajoča južna in osrednja korna kapela še vedno zelo razločni in kažeta prvotno stanje, ki se ujema z našim ohranjenim tlorisom. Nepravilnost na franciscejskem katastru je morda posledica začetka obnove kora, ki pa je niso izvedli do konca; pri nedavnih arheoloških raziskavah⁴² so odkrili temelje za severni del apside, iz fotografije pa je tudi razviden nedokončan ukrivljen zid, ki se ujema s potekom južnega dela apside na franciscejskem katastru.

⁴² Za prijazno pomoč in posredovanje informacij se najlepše zahvaljujem podjetju za arheološke raziskave PJP d. o. o. in arheologu Primožu Predanu.



9. Načrt koprskih zaporov z nekdanjo cerkvijo sv. Dominika, 1864.
Dunaj, Österreichisches Staatsarchiv, AT-OeStA/AVA PKF PS I 1977 /
Plan of Koper prisons with the former Church of St. Dominic, 1864.
Vienna, Österreichisches Staatsarchiv, AT-OeStA/AVA PKF PS I 1977

Obe samostanski poslopji, dominikanski in glagoljaški samostan, sta bili temeljito predelani leta 1850, ko je tu avstrijska oblast zgradila koprsko kaznilnico.⁴³ Načrt zaporov, ki je nastal leta 1864 (sl. 9), prav tako potrjuje takšno stanje vzhodnega zaključka.

Predstavljeni kratki prispevki o koprskih frančiškanih, njihovi portalni luneti ter povezavi med tlorisoma njihove ter dominikanske cerkve poskušajo služiti tudi

⁴³ Vlasta BELTRAM, *Koprski zapori. Spoudarkom na političnih zapornikih v obdobju fašistične vladavine = Le carceri capodistriane. Con particolare riferimento ai prigionieri politici nel periodo del governo fascista*, Koper 2008, p. 9; na območju, na katerem je nekoč stal dominikanski samostan, so zgradili veliko zaporniško zgradbo z notranjim dvoriščem, vendar cerkve niso porušili.

kot izhodišče za morebitne nadaljnje (zgodovinske) raziskave o tu obravnavanih koprskih beraških redovih, delovanju skupnosti ter njuni korelaciji. Vendar nepremostljivo oviro predstavlja pomanjkanje starejšega arhivskega gradiva, na katerem bi temeljila raziskava frančiškanskega in dominikanskega reda v prvih nekaj stoletjih po prihodu bratov v Koper.

Viri ilustracij: Trst, Archivio di Stato di Trieste (1, 7); Trst, Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste (2); Koper, Pokrajinski arhiv (4, 6); Koper, Pokrajinski muzej (3, 5, 8); Dunaj, Österreichisches Staatsarchiv (9);

Notes on the Medieval Architecture of the Mendicant Orders in Koper

SUMMARY

Although opinions in the literature still diverge regarding the date of the arrival of Franciscans in Koper (see n. 1–2), in the case of the construction of the Church of St. Francis of Assisi, we can lean on the document issued by Bishop Conrad in January 1265. It states that a church dedicated to St. Francis already existed at this location, but the Bishop permitted the Franciscans to demolish it and combine it with the new one; this certainly happened in so far as the same patronage was preserved and continued. The recent conservation and restoration works included the reconstruction of the north choir chapel, which with the south and the larger main choir chapel represents the fundamental characteristic of this type of floor plan, which Štefanac names Istrian; the termination of the choir exceeds the breadth of the nave, thereby preserving the memory of the transept. A detailed review of the preserved archival and photographic material reveals that, at the time of the Istrian Provincial Exhibition in 1910, the north choir chapel no longer had the original dimensions, although its floor plan can still be clearly seen in the sketches of the church with added dimensions when it served as a gym during the interwar Italian period. Unfortunately, the question regarding the replacement of windows in the main choir chapel remains unanswered; the wall opening for the window was probably enlarged in the 19th century, but surely upon the occasion of the Istrian Provincial Exhibition, since the main entrance to the exhibition hall in the church was where the window used to be.

The question of the original portal has also been studied by a few experts. The lunette with the image of the Madonna with child between St. Francis and St. Peter, which is today in Koper Regional Museum, is recorded in the oldest museum catalogue as a lunette from the Servite monastery. The presence of St. Francis indicates that the lunette originally came from the Church of St. Francis, which is also supported by the fact that the lunette was made in the third quarter of the 14th century, i.e. more than half a century before the foundation of the Servite monastery in Koper. It is also not mentioned in the very precise and detailed 1787 inventory of the Servite monastery and both churches. A related example, a lunette from the Church of St. Lorenzo in Vicenza, not only belongs to the circle of the same artist, Andriolo de Santi, but also stands above the portal of a Franciscan church. The article also attempts to explain the presence of St. Peter in the lunette; the church was located in the city quarter dedicated to All Saints, but near the gates of St. Peter in the inner and outer city walls, which existed at the time the church was constructed. In addition, a 19th century presentation of the city mentions that a Church of St. Peter once stood near the Church of St. Francis. The Franciscans were also included in the contract of sale of the land next to the gates of St. Peter in 1268, since their estate bordered on the land in question. The presence of St. Peter's patronage near the monastic community serves as an additional reason for his depiction in the portal lunette.

As we already mentioned, the Church of St. Francis belongs to the group of churches with an Istrian type of floor plan, which can also be found in Pula and Piran, with the church in Koper being the oldest of the three. We can add to this group the Church of St. Dominic in Koper, since the floor plan kept at the Koper Regional Archives and subsequently dated between 1658 and 1712 displays precisely the Istrian type of architecture, with a prominent termination of the choir broader than the main nave. The floor plan was obviously created before the beginning of renovation works on the choir, which were funded by the brotherhood of St. Anthony the Abbot in 1725, but the review of the photographic material from the interwar period shows that this alteration did not take place or was abandoned at an early stage. The south and central choir chapels are still distinct and display the original state, which also corresponds to the preserved floor plan.

Unfortunately, we cannot determine when the church with this floor plan was constructed, since the testimonies and the archival sources on the arrival of the Dominicans in Koper are even scantier than those on the Franciscans. We know only that the church was burnt down and demolished in 1380 during an attack by the Genoese, but according to Naldini was rebuilt on the original foundations. It is thus quite possible that the Church of St. Dominic and the Church of St. Francis are approximately contemporaneous and also seem to be similar in size in the Franciscan cadastre.

Translated by Maja Lovrenov